

Podružnična cerkev sv. Križa (Urha), Križna gora

Na vse strani se razgleduje samotna križnogorska cerkev. Kot pravi legenda, so jo pričeli zidati v vasi. Kar so podnevi naredili, je patron sv. Urh ponoči prenesel na sedanje mesto. Sv. Urh je bil patron do leta 1867, ko so mu posvetili novo cerkev v Žabnici. Dekan Kramer je sodil, da na Križno goro spada patronicij sv. Križa (Slika 1).

Slika 1: Samotna križnogorska cerkev

Podružnica ima tradicionalen tloris, ni pa nastala naenkrat. Najstarejši je zvezdasto obokan prezbiterij, ki ima na zunanjščini terenu prilagojen talni zidec. V triosminskem zaključku prezbiterija je delno ohranjeno le močno skrajšano okno v osi prezbiterija. Okno ima še poznogotsko kamnito krogovičje v šilastem zaključku. Ostali okni v triosminskem zaključku sta zazidani, vendar be se jih dalo odpreti. Okni v severni in južni steni pa so pri baročnih pozidavah povečali. Prezbiterij je imel zunaj naslikane šivane vogale, ki pa so komaj še vidni. Na južni zunanji steni je na podstrešju ohranjen fragment sv. Krištofa.

Slika 2: Triosminski zaključen zvezdasto obokan prezbitrij; poznogotsko okno s kamnitim krogovičjem s šilastem zaključkom

Na zvezdastem oboku v prezbitoriju sta dva figuralna sklepnika: sv. Urh in Marija z Jezusom. Ostali sklepniki so v obliki angelskih glav, rozet in ščitnikov. Na enem od obeh ščitnikov je kamnoseško znamenje, tako kot v Pevnu. Ima obliko velike črke A z obojestransko podaljšanim krakom. Verjetno je stavbo zidal kak loški stavbenik iz kasnega 15. stoletja. V prezbitoriju je poslikan. Dr. Emilijan Cevc je večkrat spregovoril o teh freskah. Prvič je pisal o njih leta 1944 v zborniku za umetnostno zgodovino. Sestavek je še bolj dopolnil leta 1963 v Loških razgledih. Zvezdasti obok prezbitorija je poslikan po tradiciji »kranjskega prezbitorija« s Kristusom vladarjem v sredi, evangelisti in drugimi simboli v poljih med rebri. Na notranji steni slavloloka je prizor Kajnove in Abelove daritve. V šilastoločnem zaključku prezbitorija je na steni v osi prezbitorija nad oknom Marija z Jezusom in sv. Rozalijo. V levi stranici osmerokotnika sta na levi steni nad zazidanim oknom Neža in Uršula in v desni stranici Polona in Barbara. V dveh lunetah v južni steni prezbitorija sta upodobljeni dve sceni iz legende sv. Korbijana, na severni steni pa kot pendant dva prizora iz življenja sv. Urha. Zgodbi sta zanimivi po fabuli, še bolj pa po renesančni likovni govorici.

Iz Urhove legende je prikazan pogovor Urha s konstanškim škofom Konradom. Pogovor se jima je zavlekel v petkovo jutro. Na mizi je ostala večerja in ko je zjutraj prispel sel, je Urh pozabil, da je že post in je dal potu za plačilo kurje bedro. Na desnem prizoru vidimo tožljivega sla, ko stoji pred knezom, da zatoži škofa. Ko je hotel pokazati bedro iz torbe, se je to spremenilo v ribo.

Iz legende sv. Korbijana, zavetnika freisinške škofije, sta naslikana dva prizora. Škof Korbijan je potoval v Rim. Na poti mu je medved raztrgal mulo. Na Korbijanov ukaz je postal medved krotak in na drugem prizoru ga že vidimo, kako tovari mulino prtljago (Slika 3).

Leta 1956 je dr. France Stele odkril del nemškega napisa in letnico. V letu 1502 je bil ta kor poslikan Bogu v čast in svetemu gospodu Urhu. Pri nadaljnjem odkrivanju ometa so našli še nove prizore. Prezbitorij je bil poslikan do tal. Pri tleh je bila naslikana draperija. Na severni steni so še odkriti trije apostoli, četrtega pa so uničili ob povečanju okna. Na te freske se je leta 1536 in 1537 podpisal neki Schkul ali Schkub. Čitljive so le prve štiri črke. Na južni steni je nad zakristijskimi vrati odkrit prizor Jezusa na Oljski gori med spečimi učenci. Sledovi fresk se poznajo tudi na slavloloku. Po Cevčevih

ugotovitev je freske naslikal neki do sedaj še nepoznani mojster, verjetno iz Bavarske. Mogoče ga je na Križno goro pripeljal podjetni freisinški škof Filip, ki je bil velik prijatelj umetnosti.

Slika 3: Del zvezdnatega oboka v prezbitteriju; spodaj je naslikano potovanje škofa Korbijana v Rim

Desno ob prezbitერიju je baročno prizidana zakristija. Visok šilastoločen, na ajdovo zrno posnet slavalok, vodi v nekoliko kasnejšo ladjo. Ladja je bila prvotno krajša. Večje prezidave je doživela sredi 19. stoletja, ko so jih prizidali dve bočni niši za stranska oltarja. Kot je razbrati iz farne kronike, zidana ladja ni segala na zahodu do zvonika. Ključar Miha Okorn je v 60 letih 19. stoletja dal zazidati odprto lopo med ladjo in zvonikom in je tako stavbo poenotil. Iz zvonikovega podnožja so naredili majhno obzidano lopo. Takrat so naredili v ladji nov lesen ometan strop (Slika 4).

Slika 4: Strop v cerkvi sv. Križa na Križni gori

Slika 5: Ladja cerkve

V primeri s prezbitერიem je ladja sorazmerno nizka, saj sega v teme slavloloka. Na zunanjih stenah ladje so prezidave in prvotna dolžina ladje, še vidne. Pred tremi leti je v cerkev udarila strela, ki je razmajala celo zidovje. Na severni steni ladje je tik pod stropom odpadel večji kos ometa in pokazali ste se nam dve svetniški glavi, ki nedvomno izdajata delo Jerneja iz Loke.

Slika 6: Prezbitერიj z glavnim oltarjem in ladjo

Odkritje fresk v prezbiteriju bi samo še povečalo pomembnost Križne gore. Na strop v ladji je leta 1900 Matija Bradaška naslikal v freski. Prikazujeta Kristusa na Oljski gori in sv. Trojico (Slika 5).

Slika 7: Freske, ki prikazujejo Kristusa na Oljski gori in sv. Trojico

Veliki zlati oltar je nastal pod severnjaškimi vplivi sredi 17. stoletja. Kramar ga je dal prenoviti in dopolniti. Starega sv. Urha so takrat prenesli k mežnarju in v oltarno nišo postavili novo skupino Križanja. Tabernakelj in reliefne zastore ob straneh oltarja je dodelal Janez Gosar iz Dupelj. Na podstrešju je še ohranjen Gosarjev tabernakelj.

Stenska oltarja sta bila po prezidavah v 60. letih 19. stoletja v oltarnih nišah v ladji. Pred leti so oba oltarja spet prenesli v vogale ob slavaločni steni. Levi oltar je posvečen sv. Volbenku, desni sv. Urhu. V kroniki piše, da starega sv. Urha niso marali in je novega izdelal verjetno Gosar leta 1867. Vendar ohranjeni sv. Urh izgleda kar star in se po merah ujema z oltarno nišo velikega oltarja. Oba stranska oltarja sta bila nova sredi 17. stoletja, vendar so jima poslikavo in pozlato večkrat obnovili. Vsi trije oltarji so slabo ohranjeni in spet potrebni obnove.

Slika 8: Levi stranski oltar je posvečen sv. Volbenku

Slika 9: Desni stranski oltar je posvečen sv. Urhu

V nišah, kjer sta bila stranska oltarja do nedavnega, visi v levi slika Marije kraljice v tipičnem Gosarjevem neogotskem okviru. Sliko je mogoče delal kak Gosarjev pomočnik, saj je precej nekvalitetno delo (Slika 8).

Slika 10: Slika Marije Kraljice poleg stranskega oltarja sv. Volbenka

V desni niši visi slika sv. Helene, ki je našla Kristusov križ. Starejši ljudje vedo, da je ta slika iz Strahlove zapuščine. Iz kataloga slik je razvidno, da je niso prodali. Pripisana je Vincencu Layerju, oziroma njegovi šoli. V desni ladijski niši je še lep procesijski križ (Slika 9).

Slika 11: Slika sv. Helene, ko je našla Kristusov križ, stoji v desni niši

Križev pot je tiskan in je brez vrednosti. Prižnica ni več ohranjena. Ko so v 19. stoletju prestavili stranska oltarja, so jo postavili v desno pazduho med prezbiterij in ladjo. Zazidani vhod iz zakristije se še vidi.

V zakristijski omari iz 19. stoletja sta dva poznobaročna keliha in rokokojski relikviarij. Mašni plašči niso stari.

Poglejmo še zvonik. Po koničasti neogotski kapi vidimo, da je iz druge polovice 19. stoletja. Tako streho je dobil leta 1879. Leta 1884 so cerkev prekrili. Pogačnik iz Kroke je leta 1870 izdelal novo cerkveno uro. Postavili so jo leta 1872. Ura ne teče, številčnica leži na cerkvenem podstrešju.

Pred prvo svetovno vojno je imela cerkev 3 bronaste zvonove. Veliki zvon je bil Samassov iz leta 1749. Leta 1864 so ga prestavili na Križno goro in škofjeloške župne cerkve. Srednji zvon je vtil Jakob Samassa leta 1770. Mali zvon so imeli prvotno na Fari in je bil iz Sammasove livarne iz leta 1859. V Stari Loki se ni ujemal z ostalimi zvonovi. Prva vojna je vzela vse tri zvonove. Leta 1923 so kupili nove železne zvonove pri KID na Jesenicah.

Slika 12: Zvonik, ki ima koničasto neogotsko kapo

Vir: Stele, Franc. Zapiski iz cerkve sv. Križa, Križna gora.